

U SASTAVU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE I ZAVRŠNE OPERACIJE

Početak pete ratne godine ukazivao je na brzi kraj najkrvavijeg rata u historiji ljudskog roda.⁵²⁷ Stanje na ratištima u Evropi nedvosmisleno je upućivalo na to. Front Crvene armije, koja je nosila glavni teret II svjetskog rata na svojim leđima, protezao se linijom: Mazurska jezera—r. Narev—r. Visla—Košice—Estergom—

527 Drugi svjetski rat bio je najsiroviji, najkrvaviji rat u historiji čovječanstva. Na to je uticala sumanuta fašistička ideologija i masovna primjena savremenih ratnih sredstava, što je povećalo ljudske gubitke, naročito među civilnim stanovništvom. Najviše ljudskih života stradalo je od fašista, koji su masovno istrebljivali stanovništvo u okupiranim zemljama i to uglavnom žene, djecu i starce, i naravno, ratne zarobljenike, osobito iz Sovjetskog Saveza, Jugoslavije, Poljske i drugih zemalja koje su im pružale otpor. U II svjetskom ratu poginulo je oko 50 miliona ljudi ili 5 puta više vojnika nego u I svjetskom ratu, odnosno svaki peti mobilisani vojnik. Gubici saveznika, i vojnika i civila su 40.725.000 a fašističkog bloka 9.075.000 vojnika i civila ili ukupno 49.000.000 vojnika i civila. Najviše je izgubio Sovjetski Savez, oko 20 miliona ljudi ili 11,4% od ukupnog broja stanovništva. Procentualno Poljska je imala najveći broj poginulih, zatim SSSR, Jugoslavija, Grčka itd. U svim fašističkim zemljama, naročito na teritoriji Njemačke, Italije i Japana, stvorena je mreža koncentracionih logora. U logorima i u zatvorima, prema nepotpunim podacima, našlo je smrt oko 20 miliona ljudi. Za šest godina rata uništeno je oko 30 miliona stambenih zgrada. Samo u Evropi materijalne štete cijene se na 277,7 milijardi dolara prema cijenama iz 1938. godine. Snage antifašističke koalicije izgubile su 4.330 trgovačkih brodova, fašistički blok 2^360 brodova a ostale neutralne zemlje 395 brodova. Samo Njemačka, Japan, SAD i V. Britanija od 1941. do 1944. izgubile su 509.414 aviona. Njemačka je izgubila oko 80% proizvedenih aviona, itd. Drugi svjetski rat (Pregled ratnih operacija), Vojno-istorijski institut, Beograd, 1970, knjiga 5, str. 510 do 518.

—Blatno jezero—r. Drava. Na zapadnom frontu savezničke armije poslije teških i upornih bojeva izbile su na liniju: r. Rajna—Šarbriken—Ahen—Nojmigen—donji tok r. Meze, a u Italiji na Toskanske Apenine. Snage saveznika pripremale su se za odlučujući udar na Rajh.

Na našem ratištu oslobođen je veći dio zemlje i stvorena prostrana strategijska pozadina, na koju se mogla osloniti NOVJ. Naša NOV svoj dio opšteg strategijskog fronta u Evropi povezala je u Podunavlju sa lijevim krilom Crvene armije, a na jugu, preko Jadranskog mora, sa savezničkim frontom u Italiji. Pred NOVJ stajao je zadatak da se pripremi za proljećnu, odlučujuću ofanzivu svih saveznika protiv Njemačke. Zato se NOVJ morala reorganizovati, popuniti ljudstvom, naoružati savremenim oružjem i snabdjeti odgovarajućom opremom. Prvog januara 1945. formirane su 1. 2. i 3. armija NOVJ. Druga armija formirana je od Južne operativne grupe divizija (17, 23, 25, 28. i 45. divizija), koja je od 15. do 31. 12. 1944. forsirala Drinu i stavila pod kontrolu komunikaciju Vlasenica—Zvornik—Bijeljina i razbila ofanzivu četničko-nedićevskih snaga na Tuzlu.

Južnoj operativnoj grupi u operativnom pogledu bio je potčinjen 3. korpus, Bosanski (27. i 38. divizija, koje su se nalazile u širem rejonu Tuzle) a pod neposrednom komandom bile su još 1. i 2. artiljerijska brigada i jedan pt-divizion, dok se 3. artiljerijska brigada, u rejonu Valjeva, nalazila u formiranju. Zadatak ove naše operativno-strategijske grupacije bio je da proširi postojeću slobodnu teritoriju u istočnoj Bosni, napada na neprijateljeve komunikacije u dolini Drine i potom težište operacija prenese u dolinu r. Bosne.⁵²⁸

Istočnobosanska operacijska prostorija ograničena je rijekama Drinom, Savom, Bosnom i Krivajom. Pokrivaju je srednje planine i relativno dobro je komunikativna (osim južnog dijela). Većinom je pošumljena i, osim Posavine, ekonomski dosta siromašna. Visok snijeg i jaki mrazevi, osobito na južnom dijelu, znatno su otežavali izvođenje borbenih dejstava.

528 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

Planine Majeвица i Papratnica dijele ovaj prostor na dva dijela, na kojima se ispoljavaju i dva posebno značajna pravca dejstva:

- posavski pravac dejstva sa glavnim pravcem Bijeljina—Brčko—Orašje, koji je izvodio na bok i u pozadinu neprijateljevog fronta u Sremu, i

- sprečki pravac dejstva, sa direktrisom Zvornik—Tuzla—Gračanica—Doboj, koji je izvodio na komunikacije u dolini r. Bosne.

U to vrijeme neprijatelj je u istočnoj Bosni držao jaka uporišta u Bijeljini, Brčkom i Gračanici. Jačim snagama je držao komunikaciju Bijeljina—Brezovo polje—Brčko i Brčko—s. Čelić. Držanjem Semberije i Posavine neprijatelj je obezbjeđivao bok sremskog fronta i u isto vrijeme posredno osiguravao dolinu r. Bosne, koja je bila glavni pravac za izvlačenje njegovih snaga sa juga.

Neprijateljeve snage nalazile su se tada:

- na sektoru Bijeljine jedan puk »Skender-beg« sa nekoliko tenkova i jedan bataljon 7. SS divizije »Princ Eugen« u rejonu s. Brezovo polje;

- u Brčkom glanina 7. SS divizije »Princ Eugen« i razne druge njemačke jedinice (5.000—6.000 vojnika);

- duž komunikacije Brčko—Čelić oko 2.000 bjelogardejaca, ustaša i nešto Nijemaca;

- na sektoru Trebave četnici i zelenokadrovci;

- u Gračanici oko 1.000 ustaša i zelenokadrovaca, a u Doboju oko 2.000 Nijemaca;

- na planini Ozren četničke snage;

- u Vlasenici prednji dijelovi 22. njemačke pješadijske divizije.

Jedinice Južne operativne grupe (od 1. 1. 1945, 2. armija) bile su:

- 23. divizija u dolini r. Spreče, između Gračanice i Tuzle;

- 25. divizija na prostori s. Požarnica — s. Lisović i Bukinje—Dubrave;

- 45. divizija, jedna brigada između r. Drinjače i Vlasenice, u rejonu sela N. Kasaba i Memići, i jedna

Torigada (sa dva bataljona) na prostoriji sela Kozluk i Goduš i (sa dva bataljona) na prostoriji Zvornik — Budići;

— 17. divizija na širem području s. Čelić, i

— 28. divizija na terenu sela Janja, Suhopolje, Zagoni, Čađavica;

— 27. divizija u pokretu od Tuzle ka Vlasenici i

— 38. divizija u rejonu Tuzla.

Operacije 2. armije u istočnoj Bosni mogu se podijeliti u tri faze: prva faza obuhvata borbe u dolini r. Drine i na sektoru Brčko—Gračanica — planina Ozren od 1.1. do 20.2.1945; druga faza su borbe na sektoru Bijeljina—Brčko—Gradačac—Gračanica — planina Ozren od 21. 2. do 1.4. 1945; treća faza predstavlja opštu ofanzivu u istočnoj Bosni i čišćenju u dolini r. Bosne⁵²⁹ od 1. do 21.4. 1945.

*

Krajem 1944, nakon izvršene mobilizacije, brojna stanja brigada 28. udarne divizije znatno su se povećala. Tako je divizija 1. 1. 1945. imala oko 9.000 boraca.⁵³⁰ To je bilo gotovo tri puta više od uobičajenih brojnih stanja divizija u Slavoniji tokom 1943. i 1944. godine. Više od polovine boraca bili su iz Srbije, gdje se divizija našla poslije beogradske operacije. Brigadna, bataljonska i četna brojna stanja, tako su se, skoro, utrostručila. Bile su to neobično velike čete i bataljoni, pa je i rukovođenje postalo složenije. Osim toga promijenjen je i način borbe, ratovanja. Sa partizanskog, kombinovanog oblika rata prešlo se na manje-više frontalne borbe. Odgovornost starješinskog kadra u bitno izmijenjenim uslovima, pri većoj brojnosti jedinica i drukčijem načinu vođenja borbe bila je znatno veća.

Prve borbe u 1945. godini odigrale su se 2. januara. Nijemci su iz s. Suljina Hana i četnici iz Bukovice⁵³¹ tog dana krenuli prema s. Dragaijevac. Nakon kraće borbe

⁵²⁹ Bojne relacije o operacijama 2. armije od 1.1. do 14.5.1945, Arhiv VII, reg. br. 1-1, K. 273.

⁵³⁰ Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 2. armije NOVJ od 1.1.1945, Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 10.

⁵³¹ Bili su to četnici 2. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa.

Grupa rukovodilaca 17. brigade

odbijeni su i pretrpjeli su gubitke od 17 poginulih. Iz brigade su dva borca poginula i dva ranjena.

U stvari, od prvih dana pa do pred kraj januara 1945. vršena je blokada Bijeljine i sprečavanje veze sa neprijateljem u Brčkom. Neprijatelj, međutim, po svaku cijenu nastoji da stupi u dodir sa svojim snagama na sjeveru. Istovremeno i iz rejona Zvornika Nijemci pokušavaju proboj na sjever ka Bijeljini i Sremu. Četnici svojim dejstvima u pozadini naših snaga čine sve da omoguće takve namjere Nijemaca. Neprijateljske snage iz Brčkog i Zvornika stalno su vršile ispade prema našim divizijama na ovome prostoru. To je iziskivalo neprekidna osiguranja sa tih pravaca i uticalo na promjene u rasporedu snaga divizije, pa prema tome i u borbenom poretku 17. udarne brigade.

Jedinice 17. udarne brigade 5. 1. 1945. preuzele su položaje Brodske brigade, odnosno postavile su na liniju sela Hase—Zagoni, zatvarajući pravce Bijeljina—Suho-

polje i Bijeljina—Brčko.⁵³² Neprijatelj nije mirovao pa je toga dana krenuo od Bijeljine prema s. Hase. Poslije višesatne borbe protjeran je prema Bijeljini, ostavivši na poprištu borbe oko 20 poginulih. Brigada je imala samo jednog ranjenog zahvaljujući pored ostalog i dobro sprovedenim mjerama obezbjeđenja. Poslije dva dana, za vrijeme kojih je bilo manjih borbi sa četnicima, 17. udarna brigada prebacila se prema s. Koraj i razmjestila se na području sela Koraj, Tutnjevaca, Zabrđe, Marići. Ovaj pokret bio je u skladu sa planom štaba 2. armije da, u taktičkom pogledu što bolje rasporedi jedinice na ovome terenu. Štab 2. armije⁵³³ je 28. udarnoj diviziji postavio zadatak da posjedne rejone Janje, Zabrđa, Koraja i sprečava komuniciranje neprijatelja pravcem Bijeljina—Čelić i eventualni njegov prodor ka jugu. Granica zone desno bila je r. Drina a lijevo s. Smiljevac — k. 236 — s. Mirosavci—Žutavka (k. 532)—Priboj—Stolice.⁵³⁴

Pored borbe s Nijemcima po prijelazu u Bosni, još od septembra 1944, bilo je više borbi manjeg intenziteta i sa četnicima.⁵³⁵ Mlađi borci teško su se navikavali da se bore sa neprijateljem koji opali metak iz šikare pa pobjegne. Borci i starješine su vjerovali da će se već jednom obračunati sa tim podmuklim neprijateljem. Ali on je, i sada kao i ranije, najčešće izbjegavao borbu, nadajući se nekakvom spasu, o kojemu su im govorili njihove u krvi ogrezle starješine.

Da čim bolje upoznaju i shvate tu »taktiku« četnika, našim slavonskim jedinicama pomogli su dosta borci iz bosanskih jedinica. Oni su se sa njima majstorski nosili i nisu im zaista dali oka otvoriti.

Bataljon koji je bio razmješeten u s. Marići preduzeo je 9. 1. 1945. akciju protiv četnika u selima G. Dragaljevac i

532 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-60/21, K. 1125.

533 Zapovijest štaba 2. armije NOVJ od 5.1.1945. za sprečavanje prodora neprijatelja od Vlasenice ka Bijeljini i Tuzli i za zatvaranje pravca sa sjevera i zapada ka Tuzli, Zbornik tom IV, knjiga 32, str. 136.

534 Komandant 2. armije NOVJ bio je Koča Popović, politički komesar Blažo Lompar, načelnik štaba armije Ljubo Vučković.

535 Po prijelazu u Bosnu i u borbama tokom prve polovine oktobra borci su se bili privikli na borbe s četnicima.

Magnojevie i uspio ih protjerati u pravcu s. Bukovice. Sutradan su neprijateljeve snage iz uporišta u s. Čelić, podržane sa 4 tenka, vršeći u stvari nasilno izviđanje, napale položaje brigade sa pravca s. Koraj. No, poslije kraće borbe bile su odbijene. Poginulo je oko 20 neprijateljskih vojnika a iz brigade su 4 poginula i 2 ranjena.

Sedamnaesta udarna brigada se 21. 1. 1945. iz rejonu s. Koraj⁵³⁶ rokirala prema s. Obrijež i posjela položaje u rejonu sela Tutnjevaca, Zabrđe, Petković, G. Obrijež. Sutradan se pomjera još dalje, ali sada sjevernije i posijeda rejon sela Obradovo Brdo i Vršani. Usput su vođene slabije borbe sa četnicima.

.

Dva dana kasnije neprijatelj je iz uporišta u Bijeljini krenuo komunikacijom za N. Brezovo Polje. U rejonu s. Sr. Dragaljevac, pored ostalih jedinica divizije neprijatelja je sačekao i 3. bataljon 17. udarne brigade. Borba je trajala gotovo cijeli dan. Neprijatelj, potpuno razbijen,⁵³⁷ povukao se prema Bijeljini.

Borci iz Srbije, koji su u brigadu stupili prije dva i po mjeseca, već su se sasvim prilagodili sredini u koju su došli, odnosno ratničkom životu. Stekli su dosta borbenog iskustva, u čemu su im pomogli stari borci Slavonci i borci Mačvanskog odreda, koji su stupili u 17. udarnu brigadu. Brigada, popunjena mladim borcima, vodila je do tada uglavnom manje borbe, ali i one teže su uspješno završavane. Sve je to povoljno uticalo na čeličenje novo-došlih boraca.

U borbi kod s. Sr. Dragaljevca mladi borci su osobito pokazali svoje prave borbene kvalitete. Premda se ginulo, intenzitet juriša nije jenjavao. Dosta se tih boraca istaklo

536 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-66/21, K. 1125.

537 Tom prilikom i dijelovi 17. udarne brigade učestvovali su uspješno u dobro zamišljenom manevru. Brodska brigada posjela je položaje na liniji Šubare—k. 212—tt 117—Obrijež—tt 114 radi onemogućavanja intervencije neprijateljevih snaga iz Bijeljine. Neprijateljske jedinice puštene su da se uklone između brigada a potom su, udarom u bokove, razbijene.

u ovoj borbi junaštvom. Tako je jedan novi borac, ne zna mu se ime, puškomitraljezac,⁵³⁸ nakon što je previjen, jer je bio ranjen, ponovo uzeo svoj puškomitraljez i nastavio da se bori.

U toj borbi zaplijenjeno je i dosta razne opreme. Borci su sav plijen donosili na hrpu, kako je to bilo naređeno. U izvještaju političkog komesara brigade je o tome pored ostalog zapisano: »Gledao sam borca koji je išao bez obuće u čarapama i donio dva para cipela potpuno ispravnih«. Ovaj i niz drugih primjera kazuju o velikoj vaspitnoj ulozi i uticaju partijskih ćelija, skojevskih grupa, omladinskih aktiva i kolektiva — desetina, vodova, četa i bataljona. Tome su znatno doprinijele konferencije, sastanci, politička nastava, džepne i zidne novine i razni drugi oblici utjecaja na borački sastav. Snaga ličnoga primjera starješina i ciljevi narodnooslobodilačke borbe bili su značajan, presudan činilac u stvaranju ljudi novog kova, nove, narodne, Titove armije.

Teško potučeni neprijatelj samo pred frontom 3. bataljona 17. udarne brigade pretrpio je gubitke od oko 120 poginulih i 6 zarobljenih.⁵³⁹ Brigada je imala 7 poginulih i 20 ranjenih.⁵⁴⁰ U ovim borbama naročito su se istakli borac Stjepan Drašner, desetar Antun Nenadović, zamjenik komandira čete Tomo Čavrak, komandir čete potporučnik Milan Dragojlović, komandant brigade major Milan Joka i komandant bataljona Blažo Majstorović Šubara. U toku 16. i 17.1. 1945. nije bilo borbenih dejstava, osim što je jedan bataljon brigade potjerao četnike iz s. Glamčorak.⁵⁴¹

538 Izvještaj štaba 17. udarne od 8. 2.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 3-5, K. 1136.

539 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 17.1.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 5-2, K. 1136. U ovoj borbi, 15.1.1945, zaplijenjeno je 36 pušaka, 4 automata, jedan sanitetski kamion i mnogo druge opreme i materijala.

540 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

541 Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 28. udarne divizije od 1. 2.1945. štabu 2. armije o dejstvima na sektoru Bijeljina—Brezovo Polje, Zbornik, tom IV, knjiga 33, str. 46.

BORBE ZA BIJELJINU

Tih dana jake neprijateljske snage napale su dijelove 1. armije na sremskom frontu.⁵⁴² U cilju olakšavanja situacije ovim našim snagama štab 2. armije je 18. 1. 1945. naredio da se napadnu Bijeljina, Brčko i neprijatelj koji se kreće komunikacijom Sokolac—Vlasenica.⁵⁴³ Dvadeset-osmoj udarnoj diviziji naređeno je »izvršiti sve pripreme za organizovan i uporan napad na Bijeljinu«. Bijeljinu su branili pukovska grupa »Skender-beg«, jačine 4 bataljona,⁵⁴⁴ i jedna bataljonska grupa mornara koji su se povlačili iz Grčke, sa 6 topova, i četnici. Štab 28. udarne divizije istoga dana, 18. 1. 1945, izdao je zapovijest za napad na Bijeljinu⁵⁴⁵ s tim da otpočne 19. 1. 1945. u 21.00 časova.

Jedan bataljon brigade je 18. januara produžio sa daljim čišćenjem s. D. Bukovica, iz kojeg je prethodnog dana protjerao četnike. U tome nastupanju naišao je kod Ražišta na jake njemačke snage koje su pošle u pomoć četnicima.⁵⁴⁶ Cijeli dan se vodila borba i bataljon je na kraju bio

Borci 2. čete 1. bataljona: Matić Dragoljub, Matić Stanimir i Tanasić Ranislav — svi iz

542 Sedma SS divizija »Princ Eugen«, 41. pešadijska i 117. lovačka divizija prešle su u napad pravcem Staro Selo — Spajinske njive i sela Oriolik — Ostojić, Oslobođilački rat, knjiga 2, drugo izdanje, str. 503—504.

543 Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 425.

544 Bili su to u stvari ostaci 21. SS divizije »Skender-beg« koji su u decembru 1944. stigli u Bijeljinu i ostali u njoj do početka marta 1945, Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 120 i 437.

545 Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 436; Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2 K. 1125.

546 Bili su to četnici 2. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa, Arhiv VII, reg. br. BH-V-11574.

prisiljen da se povuče uz gubitke od 7 poginulih i 12 ranjenih.

Kada je, 19. januara otpočeo napad na Bijeljinu, polovina snaga brigade nalazila se na položajima radi sprečavanja intervencije neprijateljevih snaga od N. Brezovog Polja. Druga polovina brigade napadala je četnike li selima Bukvari, Vršani i Glendić, prema G. Crnjelovu. Slabije neprijateljske jedinice protjerane su prema N. Brezovom Polju i D. Crnjelovu.⁵⁴⁷

U borbama u posljednjih desetak dana istakli su se iz bataljona Pere Andelića borci Dragomir Lazić, Mirko Marković, Dragutin Tarlanović, Pero Petrović, Sreten Nešović, Karlo Striček, desetar Dragan Vidović i vodnici Nikola Prodanović i Milan Petričević. Iz brigada je u ovim borbama 1 borac poginuo i 2 su ranjena.⁵⁴⁸

Napad na Bijeljinu izvršile su Brodska i 21. udarna brigada, dok je 17. udarna brigada sa 1. bataljonom zatvarala pravac s. Brezovo Polje—Bijeljina, u rejonu D. Dragaljevac, a 2. bataljon bio je u s. Sr. Dragaljevac u brigadnoj rezervi. Kada je otpočeo napad na Bijeljinu, i ostala dva bataljona 17. udarne brigade imala su zadatke u tim okvirima — 3. i 4. bataljon u rejonu Ljeljenča bili su u ulozi divizijske rezerve. Napad na Bijeljinu nije, međutim, uspio.⁵⁴⁹

.

Narednih nekoliko dana, sve do 24.1.1945, brigada se zadržala na prostoriji sela D. Čađavica — Sr. Dragaljevac — D. Magnojević. Neprekidno je vodila borbe sa četnicima i vršila pritisak prema s. N. Brezovo Polje. Tada je izvršen pokret u rejon sela Ljeljenča, Brijesnica, Jokić

547 Prema bojnim relacijama 28. udarne divizije (Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125) napad na četnike izvodio je samo jedan bataljon, dok je jedan bataljon sprečavao intervenciju neprijateljevih snaga od s. N. Brezovog Polja, a druga dva bataljona bila su u divizijskoj rezervi u rejonu Ljeljenča.

548 Izvještaj štaba 4. bataljona od 27.1.1945. štabu 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 2-13, K. 1136.

549 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-7/2, K. 1125.

i Krušik.⁵⁵⁰ Na liniji tt. 117—Subare—k. 112 zauzeti su novi položaji prema Bijeljini.

Sutradan je neprijatelj pokušao da se probije iz Bijeljine u s. N. Brezovo Polje i na pravu Struke—Budžak napao položaje 17. udarne brigade. Vršio je snažan pritisak, ali uvidjevši da na tome pravcu ne može uspjeti, neprijatelj pokušava zaobići položaje brigade pravcem D. Mahala—Begov Breg — k. 103. Stab brigade, pošto je uočio manevar neprijatelja, uputio je dio snaga u pomoć bataljonu na ovome pravcu, koje su presrele neprijatelja kod Bukovičkog potoka, k. 106, napale ga i odbacile prema komunikaciji s. Crnjelovo—Bijeljina.⁵⁵¹

U borbi koja je vođena do 15 časova ubijeno je oko 50 neprijateljskih vojnika i zaplijenjena 3 pav-topa, 4 puškomitraljeza, 3 laka minobacača i 19 pušaka. Ovi pav-topovi bili su jezgro za kasnije formiranu divizijsku pav-bateriju. Bila je to teška i uporna borba sa iskusnim neprijateljem, pa je i brigada pretrpjela teške gubitke — 32 poginula i 53 ranjena. U ovoj borbi poginuo je i politički komesar 1. čete 4. bataljona Tomo Capan. Istakli su se 1. i 4. bataljon, osobito 1. i 3. četa 4. bataljona. Od starješina je zapažen poručnik Nikola Gužvić a od boraca drugarica Štaka Samardžić iz prateće čete 4. bataljona.

Do teških gubitaka došlo je i zbog pomanjkanja municije za pješadijske naoružanje. To je ozbiljno umanjivalo efekat borbenih dejstava. Borci su bili hrabri i starješine su dobro vodile svoje jedinice, ali nije bilo odgovarajućih rezultata.

U vezi sa municijom u naredenju štaba 2. armije od 1. 2. 1945. štabu 28. udarne divizije daje se po tome izvod iz depeše Vrhovnog štaba, u kojoj stoji: »Municije sad nemamo da vam pošaljemo za predviđene operacije. Računajte sa onim što imate«. Naime, zato što su vođene

550 Naredenje štaba 2. armije NOVJ od 22.1.1945. jedinicama da spriječe prodor njemačkih snaga iz Vlasenice ka Bijeljini i od Brčkog ka Tuzli, Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 480.

551 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 27.1.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 2-2, K. 1136.

uglavnom frontalne borbe, teško se dolazilo do plijena u municiji a i neprijatelj je u njoj oskudijevao.⁵⁵²

*

Sa ovih položaja tokom noći jedinice brigade izvršile su marš i 26. 1. 1945. stigle su u rejone sela Čengić, Ruhotina, Obrijež⁵⁵³ radi priprema za novi napad na Bijeljину.

Odluka štaba 2. armije NOVJ da se likvidira neprijateljska posada u Bijeljini, s obzirom na stanje i dejstva na sremskom frontu, bila je i dalje na snazi, pa je 25. 1. 1945. organizovan drugi napad na ovo uporište.⁵⁵⁴ U Bijeljini se nalazilo oko 2.500 Nijemaca. Napadom je rukovodio načelnik štaba armije Ljubo Vučković. Sa štabovima 17. i 28. udarne divizije održan je 25. 1. 1945. sastanak i razrađen plan napada. Napad je trebalo da se izvede iz dva pravca. Dvadeset osmoj udarnoj diviziji naredeno je da napada preko Fineovog salaša i Aginih pučila a 17. divizija preko Pašine bašče i željezničke stanice.

Početak napada određen je za 27. januar u 07,00 časova. Po zapovijesti štaba 28. udarne divizije⁵⁵⁵ od 26. 1. 1945. godine 17. udarna brigada određena je u opštu rezervu u rejonu sela Čengić—Modrana, a Brodska i 21. udarna brigada, zajedno sa 17. divizijom, napadale su na uporište u Bijeljini.

Prva dva dana borbi jedinice 17. udarne brigade nisu bile angažovane. Tek 29. 1. 1945. dijelovi brigade na položajima kod Fincovog salaša, Aginih pučila i Patkovače smijenili su u napadu 21. udarnu brigadu i produžili napad na tom pravcu s ciljem da se u uporište probiju s juga.⁵⁵⁶ I pored uporne borbe i nastojanja da

552 Arhiv VII, reg. br. 2-5, K. 1125.

553 Izvodi iz operacijskog dnevnika štaba 28. udarne divizije od 1. 2. 1945. štabu 2. armije o borbama na sektoru Bijeljina s. N. Brezovo Polje, Zbornik, tom IV, knjiga 33, str. 46.

554 Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 521. Bojne relacije o operacijama 2. armije u vremenu od 1.1.1945. do 14. 5.1945, Arhiv VII, reg. br. 1-10/1, K. 273.

555 Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 563.

556 Izvještaj štaba 28. udarne divizije od 7.2.1945. štabu 2. armije NOVJ o napadu na Bijeljину, Zbornik, tom IV, knjiga 33, str. 193.

Kuriri brigade, 1945.

se po svaku cijenu izvrši zadatak, Bijeljina nije oslobođena. Iz brigade je 29. januara 13 boraca poginulo i 44 su ranjena. Odnos snaga u tehnici i naoružanju bio je apsolutno u korist neprijatelja. Za napad je izuzetno bio nepodesan ravan i snijegom pokriven teren.

Sutradan samo slabiji dijelovi brigade zadržani su na položajima oko Bijeljine. Glavnina je povučena na prostoriju sela Hase i Brijesnica i posjela položaje na liniji tt 114—k. 101—tt 117, gdje je smijenila jedinice 17. divizije.⁵⁵⁷

Iako se brigada povukla, nije se odustalo od napada na Bijeljinu. Na osnovu zapovijesti štaba 28. udarne divizije⁵⁵⁸ i štaba 17. udarne brigade⁵⁵⁹ od 31. 1. 1945. godine 2. bataljon ove brigade dobio je zadatak da produži napad između Fincovog salaša i Aginih pučila, blokira Fincov salaš i nastoji da ga likvidira. Na ovom položaju, međutim, bataljon je smijenila 21. udarna brigada a cijeloj 17. udarnoj brigadi je naređeno da produži napad pravcem s. Patkovača—Bijeljina. I pored velike upornosti i natčovječkih napora, nije se uspjelo.⁵⁶⁰ Gubici su bili veoma teški: 48 poginulih i 74 ranjena.⁵⁶¹

Drugi i 4. bataljon su na položajima ispod Fincovog salaša i duž željezničke pruge. Prvi i 3. bataljon su na položajima lijevo, odnosno 1. bataljon na tt. 117 prema Krušiku, dok je 3. bataljon bio u brigadnoj rezervi. Prvi i 2. bataljon su 2. 2. 1945. izvršili zamjenu položaja. Štab divizije je ponovno naredio da se produži sa napadom na neprijatelja u rejonu Fincovog salaša. Štab brigade

557 Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 17. NOU divizije, Zbornik, tom IV, knjiga 33, str. 18. Naime, štab 2. armije 30.1.1945. donio je odluku da se pravac glavnog udara prenese na sjeverni dio grada, gdje su položaje držali četnici, i pomjeri tamo 17. diviziju, Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

558 Zbornik, tom IV, knjiga 32, str. 742.

559 Arhiv VII, reg. br. 5-1, K. 1136.

560 Napad je imao i avio-podršku. Avijacija je dobro tukla sam grad, naselje, ali ne i glavne odbrambene objekte — punktove u odbrambenom sistemu neprijatelja, na spoljnoj liniji odbrane, gdje je bilo težište neprijateljeve odbrane.

574 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 22.3.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 18-2, K. 1136.

je za ovo odredio 4. bataljon. Uslovi za izvršenje zadatka bili su usijed brisanog prostora veoma teški. Uveče, oko 20 časova, 2. februara otpočeo je napad bataljona. Cijelu noć je napadao, ali opet bez uspjeha. Prilazi neprijateljskim rovovima i saobraćajnicama bili su tučeni veoma efikasnom vatrom iz streljačkog naoružanja, pa je iz bataljona 7 boraca poginulo i 39 ranjeno.⁵⁶²

Zbog nagle promjene situacije štab 2. armije je sutradan obustavio napad na Bijeljину,⁵⁶³ a jedinice 17. udarne brigade izvršile su pokret i na komunikaciji Bijeljina—s. N. Brezovo Polje, posjele položaj u rejonu sela Brijesnica, Ljeljenča, G. i D. Čađavica, i tu zadržale se naredna dva dana.⁵⁶⁴ Težište borbe 2. armije prenijeto je na komunikaciju Drinjača—Zvornik.

Radi bolje kontrole sektora prema s. N. Brezovo Polje jedinice brigade rokirale su se na prostoriju sela G. Bukovica, Korenita, G. Čađavica, Obradovo Brdo. Tu je došlo do borbe sa četnicima.⁵⁶⁵ Pošto je četnika i dalje bilo na ovom području, tri bataljona su dobila zadatak da ih očiste iz okolnih sela. Prvi bataljon je očistio s. Korenita i zadržao se u selu, 4. bataljon — selo G. Bukovica i Glamčorak, 2. bataljon je zaposjeo dijelom snaga selo G. Dragaijevac i Jokiće, dok je 3. bataljon ostao u s. Šubare, na položajima prema tt 117.

562 Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 28. udarne divizije o dejstvima na sektoru Bijeljina — s. N. Brezovo Polje štabu 2. armije NOVJ od 7. 2.1945, Zbornik, tom IV, knjiga 33, str. 196; Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 5. 2.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 6-2, K. 1136.

563 Uslijed pogoršane situacije na sektoru Zvornika štab 2. armije obustavio je napad i prenio težište borbe na pravac s. Drinjača—Zvornik, kojim se povlačila 22. njemačka pješadijska divizija. Napadima na Bijeljину spriječeno je da posada iz ovog uporišta bude angažovana na sremskom frontu.

564 Poslije neuspjelog napada na Bijeljину 17. divizija je napustila blokadu uporišta, pa je 28. udarna divizija ostala sama na položajima oko Bijeljine, Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

565 Operacijski dnevnik štaba 17. udarne brigade, Arhiv VII reg. br. 18-84/21, K. 1125; prema izvještaju štaba 17. udarne brigade od 13. 2.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 7-2, K. 1136, jedinice 17. udarne brigade rokirale su se na ove položaje dan ranije, tj. 5. 2.1945. Time su štice bok i pozadina divizije od četnika.

Neprijatelj nije mirovao. Često je dijelom snaga iz Bijeljine izlazio s ciljem nasilnog izviđanja i otkrivanja položaja naših snaga. Tako je i 8. 2. 1945. napao, u s. Šubare 3. bataljon. Zbog jakog pritiska sa više pravaca bataljon je bio prisiljen da se povuče u rejon Ljeljenča, pretrpjevši gubitke od 3 poginula i 11 ranjenih.

Radi boljeg grupisanja snaga i sređivanja položaja divizije, štab divizije naredio je pomjeranje dijelova borbenog poretka brigade tako što su posjednuta sela Magnojević, Dragaljevac i Jokići. Tokom noći jedan bataljon je prebačen u s. Tutnjevac, a bataljon iz s. Magnojevića u sela Obradovo Brdo, Glendžići.

BORBE OKO BRČKOG

Poslije dva dana, 10. 2. 1945, brigada je posjela nove položaje na komunikaciji Brčko—Čelić, južno od Brčkog, radi zatvaranja toga pravca. U to vrijeme istočna Bosna, osim njenog sjeveroistočnog dijela, bila je oslobođena. Neprijatelj je ovdje držao samo Brčko radi osiguravanja

Prva četa 1. bataljona, 1945.

izvlačenja svojih snaga sa juga. Pored toga preko Brčkog se održavala veza između neprijateljevih snaga na srem-skom frontu i u Bosni.

Neprijatelja u Brčkom trebalo je potpuno izolovati i presjeći mu svaku vezu sa snagama južno od tog uporišta. Zato je 28. udarna divizija posjela položaje oko Brčkog. Uporište je bilo organizovano za odbranu po dubini. Van uporišta za odbranu su organizovani položaji na liniji sela Gredica—Čađavica—Omer-Begovača—Brod—Lipovac—Gajić—Pljoštara. Odbrana na ivici i u unutrašnjosti uporišta oslanjala se na sistem bunkera. Uporište su branili Nijemci, ustaše i zeleni kadar, koji su dijelom snaga posjeli položaje van grada.

Jedinice 28. udarne divizije imale su zadatak da zatvore pravac Brčko—Tuzla, Brčko—s. Srnice, te da vrše pritisak, uznemiravaju neprijatelja, i nanose mu gubitke na sektoru s. N. Brezovo Polje—Brčko—Zabari, s težnjom da se ovlada širim rejonom s. Žabara. Od njemačkih snaga na ovome prostoru nalazili su se dijelovi 22. njemačke pješadijske divizije.⁵⁶⁶ Od ustaških jedinica u Brčkom se nalazila 1. bojna 3. ustaškog zdruza, tzv. »bosanski planinci«.

Na ovim položajima smijenjeni su dijelovi 23. divizije, odnosno njena 9. brigada.⁵⁶⁷ Drugi bataljon zaposjeo je s. Potočari frontom prema Brčkom, 3. bataljon s. G. Boderište, sa isturenim položajima na tt 123 (Vranovača), 4. bataljon je u s. Stanovi sa isturenim dijelovima na tt 129, dok je 1. bataljon posjeo s. Buzekare. Na ovim položajima, uslijed mogućnosti nagle promjene situacije, bataljoni su dobili zadatak da obrazuju prihvatne položaje za slučaj da budu potisnuti sa osnovnih položaja.⁵⁶⁸ Time su se obezbjeđivali dobri oslonci po dubini bataljonskih odbrambenih rejona. Do 18. februara na ovim položajima vođene su borbe slabijeg intenziteta sa manjim neprijateljevim snagama iz Brčkog i sa četnicima.

566 Izvještaj štaba 2. armije od 10. 3. 1945. Generalštabu JA o rasporedu potčinjenih jedinica u istočnoj Bosni, Zbornik, tom XI, knjiga 2, str. 29.

567 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 15. 2. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 9-2, K. 1136.

568 Arhiv VII, reg. br. 7-1, K. 1136.

Toga dana od štaba 2. armije primljeno je naređenje da se dva bataljona brigade prebace ka selima Palanka i Rahići i ispred s. Palanke postave zasjedu. Na zadatak su krenuli 1. i 4. bataljon. Zasjedu je obrazovala samo jedna četa, dok su ostale jedinice bile spremne da se po potrebi uključe u njeno dejstvo. Na zasjedu čete je, međutim, naišla samo kolona od oko 80 neprijateljevih vojnika, s kojima je četa lako izašla na kraj. Neprijatelj je imao 4 poginula i 7 ranjenih a četa jednog poginulog i 3 ranjena borca.⁵⁶⁹

U periodu od 20. pa do kraja februara i prvih dana marta neprijatelj je uglavnom isturao manja izviđačka odjeljenja,⁵⁷⁰ rjeđe jače snage, iz Brčkog u pravcu s. Čelić, pa su i borbe bile manjeg obima.⁵⁷¹ Prvi bataljon je 8. 3. 1945. uputio jednu svoju čet u s. Potočare, dok je 2. bataljon posjeo Katoličke i Pravoslavne Dubravice a 4. bataljon se iz s. Zovika prebacio u s. Potočare. Vođene su borbe i sa četnicima i sa slabijim njemačkim snagama koje su veoma često izviđale pravac Brčko—Čelić.

569 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 20. 2. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 11-2, K. 1136.

570 Cilj operacija jedinica 2. armije (u periodu od 21. 2. do 1. 4. 1945) bio je presijecanje komunikacije Brčko—Doboj, zauzimanje Gradačca i Gračanice, da bi se presjekla neposredna veza snaga sa sremskog fronta i neprijateljevih snaga u dolini r. Bosne; zatim likvidacija četnika na Trebavi, Majevici i Ožfrenu, te uništavanje neprijateljevih uporišta u Bijeljini, Brčkom i Srnicama. Osim toga trebalo je obaviti (i obavljeno je) preoružanje jedinica i prelaz na novu formaciju; Bojne relacije o operacijama 2. armije u vremenu od 1.1. do 14. 5. 1945, Arhiv VII, reg. br. 1-19/1 K. 273.

571 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 25. 2. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 12-2, K. 1136; Operacijski dnevnik štaba 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 15-98/21, K. 1125. Prvog marta 1945. NOVJ je preimenovana u Jugoslovensku armiju, a Vrhovni štab u Generalštab JA. Pored postojećih 1, 2. i 3. armije od 8. korpusa NOVH formirana je i 4. armija. Jugoslovenska armija imala je tada 4 armije, 12 korpusa, 52 divizije (u sastavu korpusa i armija), dvije vazduhoplovne divizije, 3 tenkovske, 6 artiljerijskih i 5 inženjerijskih brigada (u sastavu armija) i raznovrsne jedinice Ratne mornarice. Sem toga bilo je 16 brigada Korpusa narodne odbrane i veći broj partizanskih odreda, Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945, Beograd, 1957, str. 727.

Na ovim položajima jedinice 17. udarne brigade zadržale⁵⁷² su se sve do 20.3. 1945, vršeći pri tom manje pokrete.

Pošto su snage 2. armije ugrožavale povlačenje neprijatelja, on je bio prinuđen na intervenciju šireg obima⁵⁷³ kako bi odbacio jedinice 2. armije koje su mu ugrožavale povlačenje. Neprijatelj je 19. 3. 1945. otpočeo napad u više pravaca, posebno na pravcu Gradačac — s. Srnice i tu se sukobio sa jedinicama 25. divizije. Radi smanjivanja pritiska neprijatelja na snage 25. divizije štab 28. udarne divizije 20/21.3. naređuje 17. udarnoj brigadi da izvrši demonstrativni napad⁵⁷⁴ na neprijatelja južno od Brčkog. U napad su krenule dvije napadne kolone jačine od po jednog bataljona. Desna kolona kretala se sa dva vođa pravcem s. Potočari—Brčko a dvije čete ka k. 117 — k. 103 — Dizdaruša (k. 100). Lijeva kolona

572 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 6, 11, 15. i 20. 3. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 14-2, 15-2, 16-2 i 17-2., K. 1136.

573 Dejstvima jedinica 2. armije bilo je ugroženo izvlačenje njemačkih snaga iz Sarajeva i istočne Bosne. Zato je štab Grupe armija »E« riješio da jedinice 2. armije odbaci što dalje od doline r. Bosne i Save. U tu svrhu angažirao je 22. pješadijsku i dijelove 117. lovačke njemačke divizije, borbenu grupu »Gaiger«, dijelove 15. ustaško-domobranske divizije NDH, četnike i zeleni kadar. Ove snage krenule su u napad 19. 3. 1945: borbena grupa »Gaiger« i dijelovi 15. ustaško-domobranske divizije pravcem Doboј—Gračanica, jedna pukovska grupa 117. njemačke lovačke divizije pravcem B. Šamac—Gradačac, 16. puk 22. pješadijske njemačke divizije od Brčkog preko Zabara ka Gradačcu, a 47. puk ove divizije i dijelovi 117. lovačke njemačke divizije od Brčkog preko G. Brke ka s. Bijela. Inicijativu u ovim borbama, sve do kraja marta, imao je neprijatelj.

Jedinice 2. armije prešle su u opšti protivnapad 1. 4. 1945. i prisilile neprijatelja na povlačenje na cijelom frontu. Pokušaj neprijatelja da oslobodi komunikacije na prostoriji Bijeljina—Brčko—Doboј—Tuzla propao je. Glavnina 22. njemačke pješadijske divizije povukla se u rejon Brčko, gdje je prešla u odbranu, a 15. ustaško-domobranska divizija organizovala je odbranu na prostoru Doboја. Stosedamnaesta lovačka njemačka divizija prebačena je željeznicom preko Varaždina u sastav 2. oklopne armije, Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1965, str. 513—515.

574 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 22. 3. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 18-2, K. 1136.

je išla takođe u dva pravca, jedna četa pravcem k. 115 — k. 112—Brod, a druga k. 113—D. Brka—Brod.⁵⁷⁵ Izvršen je kratkotrajan, ali silovit napad, bez težnje da se iskoristi uspjeh napada — osvajanje prostora, nego samo s ciljem da se protivniku nanese gubici i da ga se veže za taj prostor, kako ne bi mogao biti angažovan na nekom drugom pravcu. Cilj je ostvaren, neprijatelj je zadržan.

Sutradan, pošto je neprijatelj ušao u s. G. Brka, štab 28. udarne divizije je naredio štabu 17. udarne brigade da jednim bataljonom iz s. Boće napada pravcem k. 113, radi izbijanja na komunikaciju s. G. Brka, u rejon k. 105. U napadu je učestvovala i 21. udarna brigada. Borbe su vođene gotovo cijelog dana i bili su zauzeti neprijateljski predstražni položaji. Neprijatelj je pretrpio gubitke od oko 60 poginulih i ranjenih.

Produžavajući svoja dejstva, neprijatelj je 23. 3. 1945. napao položaje 17. udarne brigade⁵⁷⁶ sa tri kolone, od kojih je svaka imala oko 100 vojnika. Jedinice 28. udarne divizije nalazile su se na položajima na liniji: s. Sandići — k. 135—k. 132—s. Potočari—Vranovača k. 115—Travnjaci—Strane—Vukelje—s. Vujičići. Prva kolona kretala se pravcem Grčica—Begluk—Šumarci, druga kolona pravcem Brčko—Grčica—k. 94—s. Potočari i treća kolona linijom k. 100—k. 103—Čadavac. Poslije kraće borbe sve tri neprijateljeve kolone su odbijene vatrom iz pješadijskog naoružanja. Artiljerija i minobacači nisu imali potrebe da stupe u dejstvo. Još dva puta, i to manjim izviđačkim grupama, neprijatelj je težio nekom uspjehu, uznemiravajući snage brigade. No, oba puta je odbijen.

Od 24. 3. 1945. godine 1. bataljon je u s. Stanove a 2. je napustio položaje u s. Boću i posjeo nove u s. Buzekara.⁵⁷⁷ Jedinice brigade izvodile su nastavu i spro-

575 Lijevo od 17. brigade pravcem s. Bukvik—Vitanovići—Rogozan—Ulice, demonstrativni napad vršila je 21. udarna brigada.

576 Bojne relacije o operacijama 2. armije u vremenu od 1.1. do 14. 5. 1945, Arhiv VII, reg. br. 1-27/1, K. 273.

577 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 26. 3. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 19-2, K. 1136. Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 28. udarne divizije od 3. 4. 1945. štabu 2. armije JA, Zbornik, tom XI knjiga 2, str. 181—184.

vodile patrolnu službu, obezbjeđujući se tako od iznenađenja.

Štab 2. armije uočio je da se naše jedinice slabo i nedovoljno ukopavaju i uopšte nedovoljno utvrđuju.⁵⁷⁸ Zato je 24. 3. 1945. naredio da se položaji planski utvrđuju, da se kopaju zakloni i izrađuju saobraćajnice i skloništa; zatim da se utvrđivanje vrši po grupnom sistemu, obezbjedi stroga disciplina vatre i maskiranje.

Dyadeset devetog marta usijed jakog pritiska neprijatelja⁵⁷⁹ brigada je bila prisiljena da se povuče na liniju k. 192—k. 249—s. Vražići. Toga dana neprijatelj je na cijelom frontu 28. udarne divizije napadao uz podršku artiljerije. Napad je u više kolona izvršio sa linije s. N. Brezovo Polje—Brčko—Brka—Bukovik. Glavna napadna kolona (oko 1.000 Nijemaca) nadirala je pravcem s. Bukovik—G. Rahić—Zovik. Na položaje divizije napadalo je oko 2.000 njemačkih vojnika. Do pada mraka neprijatelj je uspio ovladati linijom s. Mrtvice—Han Miladija—Zovik.⁵⁸⁰

Sutradan, tj. 30. marta neprijatelj je nastavio svoja dejstva na sektoru Bijeljina—Brčko.⁵⁸¹ Cijeli front 28. udarne divizije ponovno je bio izložen žestokom napadu. Neprijatelj je uspio potisnuti jedinice divizije na desnu obalu r. Gnjice i izbiti na liniju s. Tutnjevaca — s. Babetino Brdo—Vražići, potom je produžio napad usmjeravajući težište na lijevo krilo divizije sa pravca s. Vražići, kao i sela Ciganluk. Pred jakim neprijateljevim snagama jedinice 17. udarne brigade povukle su se na liniju k. 138—k. 147—Ciganluk. U dvodnevnim borbama neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i više od 100 ranjenih, dok je iz jedinica brigade 9 poginulo i 39 ranjeno.

I narednog dana neprijatelj uporno napada ali bez uspjeha. Jedinice 28. udarne divizije držale su položaje

578 Naredenje štaba 2. armije od 24. 3. 1945. potčinjenim jedinicama, Arhiv VII, reg. br. 18-12, K. 273A.

579 Bojne relacije o operacijama 2. armije u vremenu od 1.1.1945. do 14. 5. 1945, Arhiv VII, reg. br. 1-28/1, K. 273.

580 Bojne relacije o operacijama 2. armije od 1.1. do 14. 5. 1945, Arhiv VII, reg. br. 1-29/1, K. 273.

581 Bojne relacije o operacijama 2. armije od 1.1. do 14. 5. 1945, Arhiv VII, reg. br. 1-30/1, K. 273.

na liniji s. Udrigovo—Međednik—k. 301—komunikacija Koraj—Čelić od s. Čelića duž desne obale r. Grujice—r. Šibošica, sa bočnim obezbjeđenjem na Vjeterniku. Već 31. 3. 1945. i u toku 1. 4. 1945. jakim protivnapadom dijelova 23. i 28. divizije (21. udarne brigade i 2. krajiške brigade), povraćeni su Srebrnik, Muslimanska Špionica i Koraj. Neprijatelj je na cijelom frontu bio primoran na povlačenje. Cilj neprijateljevih napada — poboljšanje vlastitih položaja u taktičko-topografskom smislu — nije postignut.⁵⁸²

Borbe oko Brčkog primjer su uspješnog vođenja elastične odbrane po dubini sa neprijateljem nadmoćnijim u ljudstvu, tehnici i naoružanju. Divizija je imala samo jednu bateriju topova i minobacačku četvu, sa malo granata i mina, što posebno pokazuje koliko je neprijatelj u ovome bio nadmoćan. Front divizije bio je širok oko 26 km, pa je neprijatelj bio stalno u mogućnosti da vrši obuhvatni manevar. To je prisiljavalo štab divizije⁵⁸³ da neprekidno manevriše i preduzima pravovremene mjere da bi se izbjeglo opkoljavanje pojedinih dijelova vlastitih jedinica.

*

Na navedenim položajima jedinice brigade zadržale su se uz manje borbe do 4. 4. 1945, kada je izvršen pokret

582 Posljednji njemački udar u istočnoj Bosni pretrpio je potpun neuspjeh. Neprijatelj ga je preduzeo jer su naše snage ugrozile njegovu vezu dolinom r. Bosne ka sremskom frontu. U prvoj polovini marta, razvijajući uspješno borbena dejstva, naše jedinice oslobođenjem Gračanice, Gradačca i Modriča presjekle su komunikacijske veze između sremskog i bosanskog vojišta, koje vode od Doboja ka Brčkom. Prodorom ka Doboju, ovladavanjem Trebavom i Ozrenom i izbijanjem u neposrednu blizinu Doboja (8 km istočno), bio je ugrožen i ovaj, glavni komunikacijski pravac neprijatelja, kojim su se povlačile njegove snage iz Hercegovine i iz šireg rejona Sarajeva. Radi popravljjanja situacije na bosanskom vojištu neprijatelj je sa fronta u Sremu jače snage prebacio u istočnu Bosnu i prešao u napad, koji je, bez pravih rezultata, trajao od 19. 3. do 1. 4. 1945, Bojne relacije o operacijama 2. armije od 1.1. do 14. 5. 1945, Arhiv VII, reg. br. 1-33/1, K. 273.

583 Na kraju je divizija vješto manevrišući prešla zajedno sa ostalim jedinicama u snažan protivnapad.

pravcem s. Ćelić—Lopare—G. Tuzla, gdje su prenoćile.⁵⁸⁴ Dvadeset osma divizija bila je u armijskoj rezervi.⁵⁸⁵ Sutradan je nastavljen pokret i 17. udarna brigada je u rejonu: 1. bataljon u s. Devetak, 2. u s. Puračić, 3. u s. Prokosovići i 4. bataljon u s. Turijan.⁵⁸⁶ U s. Bresnici je došlo do kraće borbe sa četnicima, dok je sve ostalo vrijeme, do 11. 4. 1945, iskorišćeno za obuku i političko-partijski rad i za potpuno preoružavanje jedinica.⁵⁸⁷

Štab 2. armije još 15.3. 1945. dostavio je nekim svojim jedinicama novu formaciju streljačke divizije. Cijela 28. udarna divizija je za ovo vrijeme vršila preformiranje svojih jedinica i primala novo, rusko, naoružanje: puške, snajpere, automate, puškomitraljeze, mitraljeze, minobacače 82 mm i protivtenkovske puške. Svakodnevno je izvođena obuka, osobito upoznavanje sa naoružanjem, kojim je trebalo dalje tući neprijatelja.

U POSLJEDNJE BORBE PREKO DOBOJA

Iz šireg rejona sela Puračić i Turija 12. 4. 1945. izvršen je pokret na planinu Ozren, gdje je posjednuta linija: s. Boljanić—Gostilj (tt 774)—Krčmarica (tt 682)—Obilić (k. 578)—k. 834—V. Ostravica (tt 917)—k. 741—Brezici.⁵⁸⁸ Odmah te noći 1. i 3. bataljon napali su neprijatelja na položajima Đurkin krst, tt 636. Sutradan

584 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 7-76/2, K. 1151.

585 Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd 1965, str. 572.

586 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 11. 4. 1945. štabu 28. udarne divizije o dejstvima brigade u rejonu Tuzle, Zvornik, tom II, knjiga 2, str. 265.

587 Komisija za prijem naoružanja određena je naredbom štaba 17. udarne brigade, str. pov. br. 2 od 13. 3. 1945. U komisiju su određeni poručnik Dušan Bosnić, komandant 2. bataljona, poručnik Ignjac Markov, pomoćnik komandanta brigade za pozadinu, Dušan Ninković, referent ubojne opreme i materijala, poručnik Branko Kuzik, referent veze, Tihomir Šipić, referent saniteta, i Aleksandar Rakić, referent veterine, Arhiv VII, reg. br. 8-4 K. 1136.

588 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-77/2, K. 1152.

je neprijatelj napao dijelove brigade na položajima⁵⁸⁹ Njivice—Okrugli gaj—k. 605. Iduće noći 2. četa 2. bataljona kod Parnica i Jablanice miniranjem ruši željezničku prugu Maglaj—Doboj. U toku 15. aprila izvršen je pokret za s. Suhopolje. U ovom rejonu jedinice 17. udarne brigade smijenile su na položajima 24. brigadu 45. divizije na liniji Jovak—k. 162—Joševa—k. 301—Gavranov vis.

Komanda pozadine brigade, 1945.

Tih dana dolinom Bosne su se povlačile jake neprijateljske snage i to svoje povlačenje štatile jakim bočnim obezbjeđenjem.⁵⁹⁰ Bili su to dijelovi 369. legionarske divizije i 12. i 15. ustaško-domobranske divizije.

Posjedanje novih položaja značilo je u stvari početak napada na Doboj. Polazni položaji 17. udarne brigade na zapad bili su na liniji: k. 282—Sjelina (tt 267)—Ka-

589 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 21. 4. 1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 25-2, K. 1136.

590 Opširnije o povlačenju njemačkih i ustaško-domobranskih snaga, Zbornik, tom IV, knjiga 34, str. 684.

menak (k. 323)—Grebić kosa (k. 341). Do te linije napadani su zapravo neprijateljevi predstražni položaji. Lijevo od brigade djeluju dijelovi 45. divizije, a desno, na desnoj obali r. Spreče, dijelovi Brodske brigade. Neprijatelj je imao namjeru da posjedanjem dominantnih položaja, nekoliko kilometara ispred uporišta, osloncem na rijeke Spreču i Bosnu, brani Doboj što duže kako bi se njegove snage, posebno njemačke, mogle neometano povlačiti dolinom Bosne. Na pravcu glavnog udara bila je Brodska brigada.

Napad na Doboj je započet 15.4. u 06.00 časova. Jedinice brigade dosta brzo su dostigle liniju Jovak—Lanište (k. 277). Rejon Jazovac (k. 378), koji su napadali dijelovi 45. divizije, nije, međutim, zauzet iako su izvršena dva juriša. To je omogućilo njemačkim snagama da sa te kote izvrše protivnapad na položaje 17. brigade na Laništu, s leđa i s boka, pa su dijelovi 2. bataljona bili odbačeni nazad. U 14.00 sati istog dana napad je produžen. Sada je po naređenju štaba 28. udarne divizije lijevom krilom snaga brigade obuhvaćen i Jazovac (k. 378), koji su napadali dijelovi 45. divizije. Poslije upornih borbi kota je zauzeta a vraćeno je i Lanište (k. 277).

Sutradan, u radnim jutarnjim satima, nastavljen je napad u dvije kolone: desna kolona imala je zadatak da zauzme Glavicu (k. 283) a lijeva kolona k. 149. Poslije upornih borbi lijeva kolona je izvršila zadatak, dok desna kolona nije uspjela. Nijemci su iz Doboja, preko s. Podkamenja, privukli pojačanje i dobro se utvrdili na Glavici (k. 283). Tada su po naređenju štaba 28. udarne divizije dvije baterije zasule vatrom Glavicu, odnosno k. 283, a pješadija je potom prešla na juriš. Napad je bio uspješan. Nakon žestokih i upornih borbi zauzeta je Glavica (k. 283) i 17. aprila oko 2 časa naše jedinice su izbile u s. Podkamen. Dva-tri sata kasnije izviđački dijelovi 1, 3. i 4. bataljona, a potom i cijeli 1. bataljon, prešli su preko r. Bosne i zauzeli sjeverozapadnu ivicu grada Doboja, sve do Denkovača (tt 335). U ovome rejonu dijelovi brigade sastali su se sa jedinicama 53. divizije koje su vodile borbe na liniji Milkovac — tt 322. Nepri-

jateljeve snage su se povukle prema Derventi, gonjene od jedinica brigade i ostalih snaga koje su napadale uporište u Doboju, sve do s. Čifčije.

Iako je izvukao veći dio snaga, neprijatelj je pretrpio teške gubitke: oko 190 poginulih i ranjenih, dok mu je zarobljeno 58 vojnika i oficira, a zaplijenjene 52 puške i dosta vojne opreme i materijala.

Proljeće 1945. — Izviđačka četa brigade

Brigada je u borbama imala 15 poginulih i 88 ranjenih i kontuzovanih. Od rukovodilaca su poginuli Dušan Bosnić, komandant 2. bataljona, i Mićo Dragojlović, komandir čete automatičara brigade. Ranjeni su Dušan Tankosić, komandir 3. čete 2. bataljona, Bogdan Milačić, politički komesar 1. čete ovoga bataljona, i Rade Šurkajlović, pomoćnik političkog komesara 3. čete 1. bataljona. U borbama za Doboj naročito su se istakli 3. bataljon i 2. četa 2. bataljona. Od pojedinaca ličnu hrabrost su posebno ispoljili Dušan Bosnić, komandant 2. bataljona, Pero An-

delić, komandant 3. bataljona, i Mićo Dragojlović, komandir čete automatičara brigade.

Naredna 4 dana svakodnevno su vršeni pokreti; do s. Čifčija, zatim za s. Kotorsko, 19. aprila za s. Smrtići i sutradan iz Smrtića za s. Rakovac.⁵⁹¹ Noću 21/22. aprila izvršen je prelaz preko Vrbasa kod s. Kukulje⁵⁹² da bi se izšlo u Lijeve polje. Sutradan je nastavljen pokret do s. Topole, na komunikaciji Banja Luka—B. Gradiška, gdje se već vodila borba za njeno oslobođenje.⁵⁹³

Sedamnaesta udarna brigada je 23. aprila 1945. godine angažovana u borbi za B. Gradišku,⁵⁹⁴ tako reći iz pokreta. Preuzela je položaje od jedinica 39. divizije i poslije najnužnijih, kratkih, priprema prešla u napad. Tokom noći, pored Brodske brigade i 15. kozaračke brigade napadali su i 1. i 2. bataljon 17. narodnooslobodilačke udarne brigade. Neprijateljske snage pod žestokim pritiskom naših snaga povukle su se preko r. Save. Ispred fronta 1. i 2. bataljona neprijatelju je poginulo oko 130 vojnika, dok mu ih je 27 zarobljeno i zaplijenjeno: 3 puškomitraljeza, 44 puške i mnogo druge opreme i materijala. U B. Gradiški jedinice brigade zadržale⁵⁹⁵

591 Bio je to marš iz šireg rejona Doboja ka Derventi. Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1965, str. 588. U pomjeranju do Dervente 28. udarna divizija bila je u ulozi armijske rezerve. Bojne relacije o operacijama 2. armije od 1.1. do 14. 5. 1945. Arhiv VII, reg. br. 1-52/1, K. 273.

592 O prijelazu r. Vrbasa podaci se razlikuju. U knjizi Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945, na str. 609. stoji da je 28. udarna divizija prešla r. Vrbas na odsjeku između ušća r. Vrbasa u r. Savu i s. Brezovljani. U oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1965, knjiga 2, str. 588. piše da je 28. udarna divizija r. Vrbas zajedno sa 45. divizijom prešla 22. i 22/23. 4.1945.

593 Bojne relacije o operacijama 2. armije od 1.1. do 14.5.1945, Arhiv VII, reg. br. 1-51/1.

594 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-79/2, K. 1136. Pored jedinica 28. udarne divizije, u borbi su učestvovali i jedinice 45. divizije. Zapovijest štaba 2. armije od 25. 4. 1945. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva u dolini r. Une, Zbornik, tom XI knjiga 2, str. 353.

595 Dvadeset osma udarna divizija nalazila se 24. 4.1945. u rejonu B. Gradiška, u s. N. Topola, Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945, Beograd, 1965, str. 611.

su se do 24. 4. 1945, kada su u ranim večernjim satima izvršile pokret ka B. Kostajnici, do s. Šor, a sutradan i 26. aprila nastavile pokret do sela Zovik i Kalendari.

Borci 1. voda 1. čete 3. bataljona

U KOSTAJNICI I PETRINJI

Od tada pa gotovo do kraja rata jedinice 2. armije vode borbe desnom obalom r. Save, u širem zahvatu, ka Zagrebu. Ovo područje je ograničeno na sjeveru r. Savom, a na jugu linijom Maglaj—Banja Luka—B. Krupa'—Ogulin—Črnomelj—N. Mesto. Bio je to južnopošavski pravac dejstva, koji je bio sastavni dio opšteg operacijskog pravca SI. Brod—Zagreb—Ljubljana. Brzo nadiranje na ovom pravcu ugrozilo je sve neprijateljeve odbrambene linije sjeverno od r. Save. Ovaj pravac dejstva bio je dosta težak, jer je ispresijecan rijekama, od kojih su neke (Vrbas, Una, Kupa) ozbiljne prepreke. Planinski karakter zemljišta na pojedinim dijelovima zahtijevao je

od jedinica ogromne fizičke napore. Pravač je prilično prolazan i komunikativan.

Neprijatelj je na cijelom frontu ispred jedinica 2. armije bio u povlačenju, ali se uporno borio u namjeri da sa što manje gubitaka izvuče glavninu snaga u širi rejon Zagreba. Ovo je, u stvari, produžetak opšte ofanzive 2. armije u istočnoj Bosni s ciljem da se što prije izbije u doline r. Une i Kupe i zaštite otkriveni desni bok i pozadina naše 4. armije, koja je dejstvovala na primorskom pravcu. Istovremeno sadejstvovao se 1. armiji, koja je, boreći se u međurječju Drava—Sava, još 12. 4. 1945. izvršila proboj sremskog fronta.

Poslije razbijanja neprijatelja u dolini r. Bosne i oslobođenja B. Gradiške slijedeća jako utvrđena linija bila je u dolini r. Une. Dejstva u dolini Une odvijala su se po zapovijesti štaba 2. armije⁵⁹⁶ od 25. 4. 1945. Od ne-

Prc jeue 1945. — Borci: Matić Miloško iz Zabara, Jeftić Dragoslav i Grujić Ratko iz Ribara

596 Zbornik, tom XI, knjiga 2, str. 352.

prijateljskih snaga tu su bile 373. legionarska divizija, dijelovi 104. njemačke divizije i dijelovi 4. i 10. ustaško-domobranske divizije. Druga armija je imala zadatak da produži energična ofanzivna dejstva ka sjeverozapadu, likvidirajući sva neprijateljeva uporišta na desnoj obali Save. Radi efikasnijeg dejstva i uspješnijeg komandovanja jedinice 2. armije podijeljene su 26. 4. 1945. na Unsku⁵⁹⁷ (23, 28, 39. i 45. divizija) i Karlovačku grupu (3, 4. i 10. divizija); sadejstvovala su im 8. i 34. divizija 4. korpusa.

*

Dvadeset osma divizija imala je zadatak da produži pokret između planina Kozare i Prosare ka B. Kostajnici⁵⁹⁸ i da likvidira to neprijateljsko uporište, koje je u taktičkom smislu uključivalo i posadu u s. Dobrljin.

Ispred fronta brigade neprijatelj je branio položaje na liniji Um (tt 383) — Alaginci — k. 382 — Borojevići — k. 320—Oštra glava (k. 300). Prirodno povoljni položaji za odbranu bili su veoma solidno utvrđeni, rovovima, mjestimično povezanim saobraćajnicama sa bunkerima i žičanim preprekama. Počevši od 27. aprila oko 17 časova, pa 28, 29. i 30. 4. 1945. vođene su teške i uporne borbe oko neprijateljevog uporišta u B. Kostajnici.⁵⁹⁹

Ispred uporišta neprijatelj je organizovao i posjeo predstražne položaje, koji su zauzeti 27. aprila pred večerom.⁶⁰⁰ Zauzimanje ovih položaja bilo je olakšano uspješnim dejstvom Brodske brigade, koja je napadala desno od 17. udarne brigade. Neprijatelj se povukao na liniju Balj (k. 359) — Veljino brdo — k. 243 — s. Miloševići, zaključno do desne obale potoka Strigova. Neprijateljevi položaji bili su posjednuti u grupnom sistemu, sa jako

597 Unskom grupom divizija komandovao je tada general-major Ljubo Vučković.

598 U B. Kostajnici nalazio se jedan bataljon 104. njemačke divizije i dijelovi 18. ustaško-domobranske divizije, Arhiv VII, reg. br. 3-1/43, K. 134A.

599 Bojne relacije štaba 17. udarne brigade za april i maj 1945. štabu 28. udarne divizije od 31.5.1945. Arhiv VII, reg. br. 34-2, K. 1136.

600 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-80/2, K. 1136.

utvrđenim i osiguranim krilima. Svaki vis i kota bili su zasebna, dobro utvrđena otporna tačka. Jedinice brigade su nekoliko dana napadale neprijateljske položaja od potoka Tavijsa pa preko Veljinog brda do desne obale Une sa naizmjeničnim uspjesima. Sedamnaesta udarna brigada bila je na pravcu glavnog udara.

Četa automatičara

Tridesetog aprila 1945. neprijatelj je uputio jednu jaču kolonu lijevom obalom Une za Dobrljin sa zadatkom da na jedinice brigade izvrši napad iz pozadine, preko Cerova (tt 410) i Lipčine (k. 370). Ovaj manevar, zahvaljujući dobrom osmatranju bojnog polja i izvještavanju, uspješno je osujećen. Pošto je spriječen napad neprijateljevih snaga, poslije artiljerijske pripreme po rejonu k. 243, prešlo se u napad na pravcima k. 243 — Kostajnica i dolinom potoka Strigova do desne obale Une, a zatim uz Unu komunikacijom Dobrljin—Kostajnica na zapadni dio naselja. Na oba ova pravca dobro organizovani napadi su se uspješno razvijali i 1/2. 5. 1945. oko 3 časa jedinice

brigade su prodrle u Kostajnicu. I pored ulaska naših snaga u Kostajnicu, dio neprijateljskih jedinica u toku dana 2. maja držao je i dalje položaje na dominantnom i za odbranu pogodnom visu Dedu i ometao prijelaz naših snaga preko r. Une, sve dok ga dijelovi 17. i Brodske brigade nisu protjerali sa lijeve obale rijeke. Naime, neprijateljeve snage porušivši za sobom most noću 1/2. maja prebacile su se na lijevu obalu Une, u Hrvatsku Kostajnicu, i zaposjele položaje na visu Bed.⁶⁰¹ U kasnim popodnevним satima sve tačke otpora na lijevoj obali Une bile su uništene. Brigade 45. divizije, koje su se kod B. Dubice prebacile preko Une, gonile su neprijatelja koji se povlačio u pravcu Sunje i Petrinje.

Zarobljeni neprijateljevi vojnici

Neprijatelj je u ovim borbama pretrpio gubitke od oko 400 poginulih i ranjenih, 35 zarobljenih a zaplijenjene su mu i velike količine opreme i materijala. Iz brigada

601 Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945, Beograd, 1957, str. 700.

je 20 boraca poginulo i oko 160 ranjeno.⁶⁰² Među ostalima poginuo je i poručnik Stevo Valenščak, politički komesar 2. čete 1. bataljona. Od jedinica u napadu istakao se naročito 1. bataljon.

Poslije gotovo godinu dana komandovanja 17. brigadom na novu dužnost, za načelnika štaba 28. divizije, postavljen je Milan Joka. Dužnost komandanta brigade preuzeo je Rade Marković Salko.

Po oslobođenju B. Kostajnice, 2. 5. 1945, forsiranju r. Une i nakon čišćenja Hrvatske Kostajnice od posljednjih ostataka neprijateljevih⁶⁰³ snaga nastavljeno je 5. 5. 1945. gonjenje razbijenog neprijatelja.⁶⁰⁴ Petog maja otpočela je borba za likvidaciju neprijatelja u Petrinji, koju su branili dijelovi 4. ustaško-domobranske divizije.⁶⁰⁵ Borba za Petrinju bila je veoma žestoka i uporna. Manevar jedinica 17. udarne brigade bio je uspješan a vršen je, za razliku od većine dotadašnjih napada, uz veoma organizovano i plansko iskorišćavanje i upotrebu svih sredstava vatrene podrške.

Petrinju je neprijatelj branio tako što su mu slabije snage posjele ranije organizovane i utvrđene predstražne položaje na liniji: Češko Selo—k. 159—Generalovo brdo (tt 178)—k. 122—k. 190—k. 155—s. Križ—k. 160—s. Zupić, a glavne položaje na liniji: k. 119—bezimeni visovi kod Sv. Benedikta i Sv. Nikole—k. 110—Čirov breg—Sv. Rok—Sv. Trojstvo (tt 183)—istočne padine kosa kod s. N. Selište (zaključno).

602 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 2. 5. 1945, štabu 28. udarne divizije, Zbornik, tom XI, knjiga 2, str. 428, Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-81/8, K. 1136.

603 U to vrijeme dolinom Une probijala se 373. njemačka legionarska divizija. Ona se u B. Novom spojila s tamošnjom njemačkom posadom. Drugog maja 1945. ova njemačka divizija i dijelovi 4. ustaško-domobranske divizije nalazili su se na položajima prema B. Kostajnici. Trećeg maja 373. divizija je nastavila pokret pravcem Sunja—Sisak, dok se veći dio 4. ustaško-domobranske divizije rasturio, Zbornik, tom XI, knjiga 2, str. 425.

604 Od 26. 4. 1945. do 6. 5. 1945. Unska grupa divizija likvidirala je sva neprijateljeva uporišta u dolini r. Une, u Bos. i Hrv. Dubici, Bos. i Hrvatskoj Kostajnici, Dobrljinu, Dvoru, B. Novom, oslobodila Sunju i Petrinju, forsirala r. Kupu i oslobodila Sisak, Zbornik, tom XI, knjiga 2, str. 460.

605 Arhiv VII, reg. br. 9-1/17, K. 1136.

Napad divizije izveden je dvjema kolonama. Desna kolona (21. udarna brigada) imala je zadatak da napadne pravcem: komunikacija i željeznička pruga pored Petrinje i preko Sv. Nikole i Sv. Benedikta, ka željezničkoj stanici i centru grada; lijeva kolona (17. udarna brigada), podržana jednim tenkom, trebalo je da napada u zahvatu pravca Čirovo brdo—Sv. Rok—Sv. Trojstvo. Brodskoj brigadi je naređeno da kod s. Mošćenica presiječe komunikaciju Sisak—Petrinja i kontroliše cijeli teren do r. Kupe. Međutim, i Brodska brigada se uključila u napad desno od 21. udarne brigade. Zadatak brigade bio je u stvari da izvrši napad na neprijatelja na dijelu fronta: lijeva obala potoka Petrinjica do k. 286, zapadno od s. Cepeliš, odnosno na neprijateljeve predstražne položaje. Ovi položaji probijeni su relativno brzo energičnim napadom. Glavni položaji neprijatelja bili su u vidu neprekidne, dobro utvrđene linije rovova sa bunkerima i žičnim preprekama. Treći bataljon napao je na dijelu fronta od desne granice brigadnog odsjeka do Cirovog brijega a 1. bataljon lijevo od 3. bataljona do bezimenog visa. Lijevo od 1. bataljona bio je bataljon Banijskog partizanskog odreda, dok je 2. bataljon brigade bio u ulozi brigadne rezerve.

Polazne položaje za napad snage brigade posjele su cko 12 časova. Sat kasnije otpočeo je napad. Početni uspjesi nisu bili zadovoljavajući, a nije se vješto koristilo ni ono malo što je bilo postignuto u početku. Ali, bio je to samo privremen neuspjeh. Ovome je djelimično uzrok to što 2. bataljon, koji je bio u brigadnoj rezervi, nije, kako je planirano, ubačen na mjesta gdje je proboj bio uspješan. Ovaj bataljon je kasnije dobio drugi zadatak. Upućen je pravcem s. Cepeliš—s. Križ—s. Zupić, gdje se oko 13 sati povezao sa Banijskim partizanskim odredom i dijelom armijske artiljerijske grupe sa zadatkom da zauzme most. Ovaj manevar je i dobro zamišljen i dobro izveden.

Napad je produžen oko 15.30 časova. Neprijatelj je bio veoma uporan i često je dobro vođenim protivnapadima vraćao izgubljene pozicije. No, 2. bataljon je uz neposrednu podršku jednog tenka i artiljerijsku podršku

dijela armijske artiljerije otpočeo napad oko 16 sati. Bilo je to u stvari vješto uklinjavanje između s. N. Selište i r. Kupa. Tako je brzo slomljen otpor neprijatelja i zauzet neoštećen most. Ovim smjelim i nadasve brzim manevrom bio je slomljen otpor neprijatelja u cijelom uporištu. Neprijateljeve snage našle su se u teškoj situaciji.

Neprijateljeve snage pokušavaju proboj, odnosno bjekstvo prema — s. Stanci. Tu su, međutim, bile lak plijen za ostale jedinice 28. udarne divizije. Od cijele posade spasli su se samo oni koji su imali snage i hrabrosti da preplivaju rijeku. Neprijatelj je imao oko 100 poginulih i ranjenih, dok ih se veliki broj, više nego što ih je izginulo, podavilo u r. Kupi. Iz brigade su 2 borca poginula i 22 ranjena.⁶⁰⁶ Sve je bilo gotovo oko 17,30 časova.

U borbi za Petrinju istakli su se 1. i 2. bataljon 17. udarne brigade, a od pojedinaca Zivan Trifunović, mitraljezac 3. čete 1. bataljona, zatim, Ranko Ilić, komandant 1. bataljona, Stevo Buzeta, komandir 1. čete ovoga bataljona, i Tanasije Milinović, komandir 3. čete, i vodnici Milutin Lazić i Mirko Koščak, svi iz 1. bataljona.

Borba za Petrinju pokazuje da vješt manevar donosi dobar uspjeh. Dejstvo 2. bataljona bilo je energično. Most je zauzet i moral kod neprijatelja ozbiljno poljuljan, tako da je borba za Petrinju bila dobijena lakše nego što se očekivalo. Gubici brigade bili su neznatni.⁶⁰⁷

Sutradan je izvršen pokret preko s. Letovanića za s. Cerje Letovaničko a jedinice brigade su se zadržale u s. G. Vukojevac i zaseocima Zinić i Sever. Sedamnaesta udarna i Brodska udarna brigada posjele su položaje na liniji: sela Jakuševac—Hrenići—Giogovac—Remetinec radi čišćenja terena od neprijateljskih grupa.

606 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-84/3, K. 1136.

607 U ovoj borbi iz 17. udarne brigade bio je teško ranjen i potporučnik Nedeljko Mačvan, rodом iz s. Ostrova, kod Vinkovaca. Dan-dva kasnije Od zadobijenih rana je umro. To mu je bila druga teška rana koju nije prebolio (prvi put je ranjen u Moslavini),

Konačno, poslije 28 i po mjeseci borbi, poslije oko 860 dana teških okršaja i ogromnih žrtava koje je brigada imala u toku NOR i socijalističke revolucije, došlo je i do posljednje borbe koju je brigada vodila, 7. 5. 1945, u blizini s. Kravarsko. Tada je rat u Evropi bio već skoro završen. Njemačka je zvanično kapitulirala 8. 5. 1945, ali se na jugoslovenskom ratištu još pucalo i borilo.

Bila je to brza pobjeda, poslije kraćeg okršaja, i još jedan doprinos pobjedi nad neprijateljima svih boja koji su mnogo zla nanijeli našoj domovini.⁶⁰⁸ Ubijeno je 29 neprijateljevih vojnika i zaplijenjena znatna količina ratnog materijala. Bili su to posljednji pucnji, rafali, detonacije mina i ručnih bombi, izdane su posljednje komande za juriš, posljednji put se čulo ono gromko partizansko »ura — juriš«, posljednji puta se čulo ono »naprijed«. Ovoga puta bilo je to u slavu pobjede, za slobodu, za bratstvo naroda naše zemlje, posljednji borbeni pozdrav svima koji su se borili za slobodu. Bilo je to veliko hvala svima onima kojisu u toj veličanstvenoj borbi pali za tu slobodu, onima koji su za novu Jugoslaviju dali svoje živote, a nisu bili u toj posljednjoj borbi svoje brigade, onima koji stajali u stroju kada je formirana. Bio je to kraj puta na izvršavanju zadataka borbe za slobodu, na kojem je brigada i u završnim operacijama dala svoj udio, izvršavajući tako dosljedno i časno sve zadatke koje je pred našu armiju postavljao vrhovni komandant Jugoslavenske narodne armije, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito.

Nakon te posljednje borbe jedinice brigade su produžile pokret do sela M. i V. Buna i dalje za V. Goricu. Obruč oko neprijatelja, koji se izvlačio na sjeverozapad, bivao je sve uži.

Jedna od divizija koja je ispunila svoj dug prema domovini prije 15. 5. 1945. bila je i slavna 28. udarna divizija. Jedinice brigade su 9. 5. 1945. u selima Otočac,

608 Još 13. 4. 1945. pao je Beč, 25. 4. 1945. spojile su se savezničke snage na r. Elbi. I poslije pada Berlina neprijateljeve snage u Jugoslaviji još se bore nesmanjenom žestinom. I kada je 8. 5. 1945. bila opšta kapitulacija Njemačke, njemački vojnici i domaći okupatori još se uporno bore. Tako su borbe na jugoslovenskom ratištu trajale još punih 7 dana, sve do 15. 5. 1945.

Botinec i Sv. Klara,⁶⁰⁹ i tu se do 15. maja užurbano pripremaju za proslavu i defile jedinica kroz glavni grad Socijalističke Republike Hrvatske, kroz bijeli Zagreb,⁶¹⁰ koji je poslije 4 godine velike borbe najboljih svojih

609 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 11. 5.1945. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 30-2, K. 1136. Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

610 U Zagrebu je u vrijeme aprilskog rata 1941. i kasnije, sve do odlaska za Beograd, djelovao CK KPJ sa drugom Titom na čelu. Četrnaestog aprila 1941. na sjednici CK KPJ odlučeno je da se nastavi otpor agresoru, pride pripremi, organizovanju i vođenju oružanog ustanka. Tada je formiran i Vojni komitet pod rukovodstvom druga Tita. Na Majskom savjetovanju, takode u Zagrebu, nacionalnih i pokrajinskih rukovodstava KPJ donijete su značajne odluke za dalje pripreme i ujedinjavanje naroda u borbi protiv okupatora. Od jula 1941. do februara 1942. kroz Zagreb je prošlo oko 100 španskih dobrovoljaca i nijedan uza svu budnost ustaške policije nije pao u njihove ruke. Narodnooslobodilačkim pokretom u okupiranom Zagrebu rukovodio je Mjesni komitet KPH i 6 rejonskih komiteta. Partijska organizacija imala je tada 500 članova, od čega su 75% bili radnici. Oktobra 1941. formiran je Okružni a septembra 1943. Oblasni komitet KPH za zagrebačku oblast. Sredinom 1942. u Zagrebu ima 30 uličnih i fabričkih aktiva SKOJ-a. U školama i na fakultetima bilo je tada 669 članova SKOJ-a i 473 aktivista. U jesen 1941. u Zagrebu se formiraju prvi ilegalni NOO-i. Početkom 1942. u Zagrebu je Glavni odbor AFŽ, koji rukovodi radom 55 odbora AFŽ. Zagreb je dao jezgro za formiranje jedinica 2. operativne zone, 13. proleterske brigade »Rade Končar« i kasnije jedinica 10. korpusa. Otpor okupatoru i domaćim izdajnicima od prvih dana borbe nije prestajao za cijelo vrijeme NOR i socijalističke revolucije. U junu 1941. spaljen je Sokolski dom u Maksimiru, u julu je zapaljeno 60.000 m svile za padobrane, kod Petruševačke šume ubijen je ustaški agent, krajem mjeseca porušena je pruga kod Savskog mosta, u jednoj auto-radionici njemačke jedinice zapaljeno je 30 motocikla i 300 guma, sa željezničke stanice kod Černomerca dignuto je 5 puškomitraljeza i 60 pušaka, u avgustu u napadu na ustašku stanicu Sveučilišne bojne ranjeno je 28 ustaša. Septembra 1941. izvršena je diverzija u Glavnoj pošti, u Vrbančićevoj ulici u napadu ručnim bombama ranjeno je 12 ustaša itd. Okupator i domaći izdajnici bili su izbezumljeni. Otpočeo je teror, progoni i zločini. Ali, otpor je jačao, teror nije mogao zaplašiti slobodoljubive Zagrepčane. U narednim godinama rata aktivnost udarnih grupa nastavljena je nesmanjenom žestinom. Borbom neprekidno rukovode komiteti KPH i SKOJ-a. Mnogi padaju u ruke policiji i ginu, ali dolaze drugi, Vojna enciklopedija, knjiga 10, str. 713—714; Zagreb u NOB i socijalističkoj revoluciji, Zagreb, 1971, str. 94 i 113.

kćeri i sinova u jedinicama 2. operativne zone i 10. korpusa (Zagrebačkog) i u mnogim drugim jedinicama NOVJ doživio toliko željenu slobodu.

Fudbalski tim brigade u Varaždinu u ljeto 1945.

Defile kombinovane brigade 2. armije, u kojoj je učestvovao i jedan bataljon odabranih boraca iz 17. udarne brigade, održan je 13. 5. 1945. pred razdraganim Zagrepčanima, koji su oduševljeno pozdravljali svoju armiju, svoje oslobodiocce. Po završenom defileu ovaj bataljon je smješten u kasarnu »Ilija Gregorić« na Selskoj cesti. Od 14. do 16. maja u ovu kasarnu i okolne zgrade smješteni su i ostali dijelovi 17. udarne brigade.

Završila se i treća ratna godina 17. udarne brigade. U četiri-pet mjeseci godine u kojoj je zadat posljednji udarac neprijateljima svih boja brigada je vodila oko 50 borbi. U tim borbama brigada je izgubila 200 boraca i starješina, ubila 1.190 i zarobila 110 neprijateljevih vojnika.

Ratnici su se našli u novoj situaciji. Trebalo je mnogo i svijesti, i volje, i discipline da se to shvati i počne živjeti bez marševa, i borbi i svega onoga što su nametali i sobom nosili narodnooslobodilački rat i socijalistička revolucija.

Prestalo je jedno vrijeme, ali je revolucija nastavila da teče dalje. Počeo je novi život, život za koji su se tako nesebično borili i pripadnici 17. udarne brigade. U stroju slavonskih brigada 17. udarna uvijek je dostojno i časno izvršavala sve zadatke koje su pred nju postavljali štabovi 12. i 28. udarne divizije, štab 6. udarnog korpusa, Glavni štab Hrvatske i ostale pretpostavljene komande, koje su pred 17. udarnu postavljali domovina, Partija i drug Tito kada se borila u Slavoniji, Bilo-gori, Moslavini, Kalniku, Zagorju, Turopolju, Bosni i u Srbiji.

U 17. udarnoj brigadi mnogo je hrabrih ratnika čije grudi krase ordeni i druga ratna odlikovanja. Iz čitave plejade odvažnih boraca i rukovodilaca njih 8 proglašeni su za narodne heroje: Birta Laze Mojica, Bosanac Luke Persa, Demonja Ilije Nikola, Joka Stojše Milan, Knebl Matije Franjo, Nenezić Milovana Radojica, Ružička Ivana Josip i Šibi Armina Ivan.

Za zasluge u NOR brigada je odlikovana Ordenom partizanske zvijezde sa zlatnim vijencem, Ordenom zasluge za narod sa zlatnom zvijezdom i Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem.

Brigada je posredno ili neposredno učestvovala u borbama na 64 neprijateljska uporišta (na nekima od njih i po dva i tri puta — Voćin, Ludbreg, Bijeljina i dr.), prešla preko 21 planine, preko nekih od njih i po desetinu puta, forsirala 20 rijeka i borila se kako je to najbolje umjela i znala.

U toku NOR iz brigade je poginulo 763 boraca i rukovodilaca. Od poginulih oko 80% rođeni su između 1916. i 1927. godine. Bila je to mladost između 16. i 25. godina. Od poginulih oko 60% uglavnom su iz Slavonije i Bilo-gore, a ostali iz Srbije, Bosne i Hercegovine i drugih krajeva. Među poginulima je 644 boraca i 119

rukovodilaca. Od onih koji su stajali u stroju pri formiranju posljednjih dana decembra 1942. slobodu je dočekalo oko 230 boraca i rukovodilaca.

Na svom borbenom putu brigada je ubila oko 3.300 i zarobila oko 1.600 neprijateljevih vojnika. Zaplijenila je 15 topova, 12 minobacača, 110 mitraljeza, 1.747 pušaka i mnogo druge opreme i materijala. Uništeno je i 3 aviona i 4 tenka. U toku NOR kroz 869 ratnih dana brigada je vodila oko 165 borbi. Ako se uzmu u obzir i borbe, osobito zasjede sa jedinicama jačine čete i bataljona, brigada je vodila oko 200 borbi.

Sedamnaesta udarna brigada na najbolji način je izvršavala sve zadatke koji su pred nju bili postavljeni u toku narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije, te velike epopeje, koju su znalački pripremili i organizovali, predvodili i doveli do konačne pobjede Komunistička partija Jugoslavije i drug Tito.